

PB-PP
BELGIE(N)-BELGIQUE

Sint-Guthago Tijdingen

Maandelijks ledenblad van de
Geschied- en Heemkundige Kring

Sint-Guthago

Nr. 553

P209467

januari 2024

Lidmaatschapsbijdrage België : 25 euro op rekening : IBAN BE82 8601 0615 5768;
BIC code: SPAABE22 (Centea). Lidmaatschapsbijdrage buitenland : 30 euro.
Uitgever : Fons Theerens, Jan Devischstraat 109, 8300 Knokke-Heist
Postkantoor van afgifte: 8300 Knokke-Heist 1

Geschied- en Heemkundige Kring Sint-Guthago

Werkgebied : de Zwinstreek

Lid van Heemkunde West-Vlaanderen vzw

Maatschappelijke zetel : Fons Theerens, Jan Devischstraat 109,
8300 Knokke-Heist

Correspondentieadres : Caroline Terryn, Kasteelstraat 69, 8340 Moerkerke

Het Bestuur :

Erevoorzitters :

François baron van der Elst, Spegelsweg 2, 8340 Oostkerke

Voorzitster :

Caroline Terryn, Kasteelstraat 69, 8340 Moerkerke, tel 050 500651

caroline.terryn@telenet.be

Ondervoorzitter en kringarchivaris :

Marc De Meester*, Waterstraat 2d, 8300 Westkapelle, tel (050) 627486

de.meester.marc@skynet.be

Secretaris :

Fons Theerens*, Jan Devischstraat 109, 8300 Knokke, tel (050) 625309

fons.theerens@knokke-heist.eu

Penningmeesteres :

Nicole Vanden Weghe, Vissersstraat 22, 8340 Moerkerke, tel (050) 500180

Hoofdredacteur Rond de Poldertorens :

Noël Geirnaert*, Hugo Verrieststraat 5, 8000 Brugge, tel. (050) 336940

fangeirnaert@skynet.be

Leden :

Etienne Decaluwé, Keuvelhoekstraat 54, 8300 Knokke, (050) 601023

etienne.decaluwe@gmail.com

Johan Deckers, De Terp 8, 8301 Knokke-Heist, tel 0487 907771

johan.deckers@skynet.be

Thomas Hoeberigs, Westkapelsesteenweg 71, 8380 Dudzele, tel 0474 597158

thomas.hoeberigs@knokke-heist.be

Jan Hutsebaut, Berg 59, 9950 Waarschoot; jan.hutsebaut@damme.be

Jan Kamoen*, Vissersstraat 22, 8340 Moerkerke, tel (050) 500180

jankamoen@skynet.be

Jan Tilleman, Kleine Molenstraat 1A, 8380 Dudzele, tel 050 604135

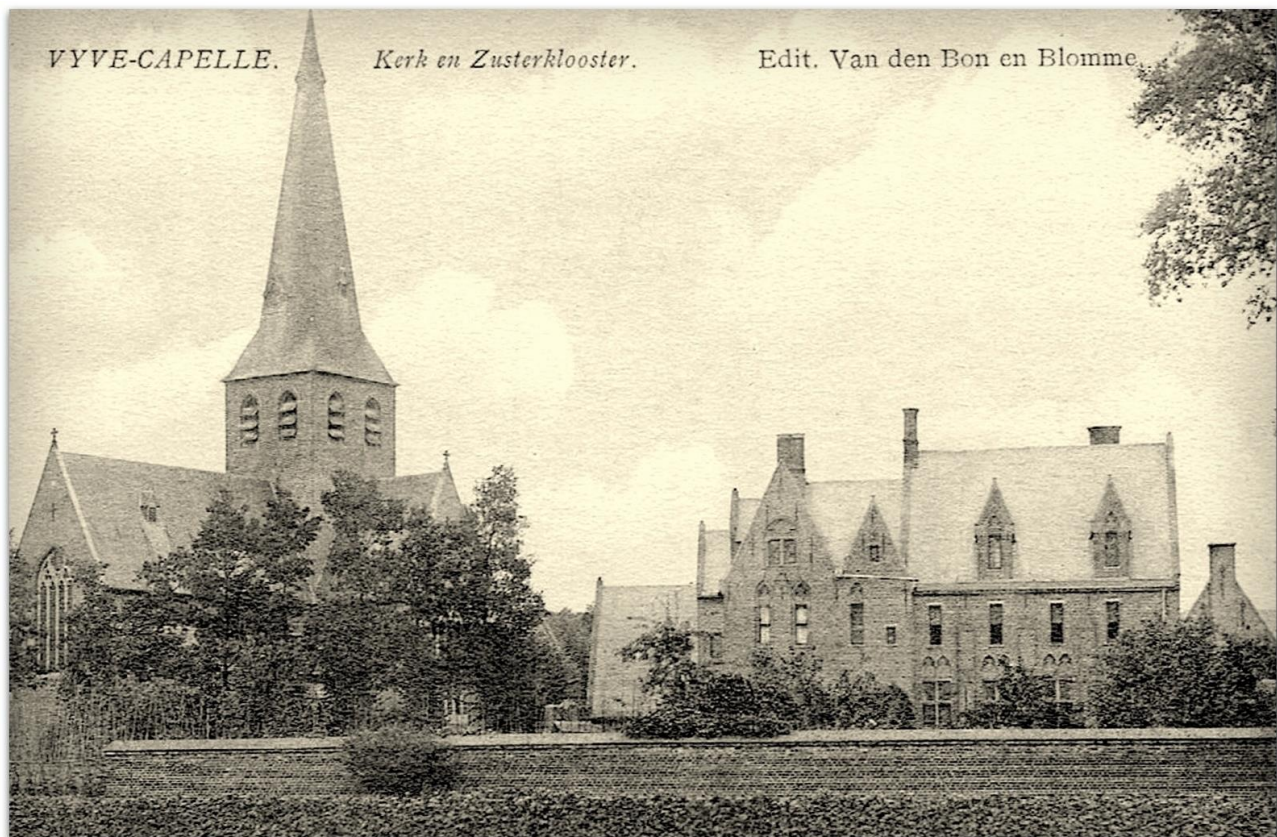
jan.tilleman@telenet.be

* Zijn tevens lid van de redactieraad Rond de Poldertorens en St.-Guthago Tijdingen

Met diepe treurnis melden wij u het overlijden van erevoorzitter Eric Huys. Eric stierf na een korte ziekte op 30 december 2023. In *Rond de Poldertorens* verschijnt een uitgebreid *In memorium*.

Verlag uitstap Vivenkapelle 24.9.2023

Vivenkapelle: de klok terugdraaien

In 1867 bracht Charles De Coster zijn 'La Légende et les aventures d'Ulenspiegel' uit, een sterk antiklerikaal boek waarin de held van het verhaal in Damme geboren wordt. Merkwaardig genoeg werd in hetzelfde jaar in Vivenkapelle - op drie kilometer van Damme - een bolwerk van het ultramontanisme voltooid: het neogotisch complex van Vivenkapelle. Ultramontanen waren fanatieke verdedigers van de paus, in onze tijd zouden we hen fundamentalisten noemen.

Het complex bestaat uit een kerk, pastorie, zusterklooster met meisjesschool en broederklooster met jongensschool. Dit 'Gesamtkunstwerk' wordt 'de parel van de neogotiek' genoemd en heeft op het architecturale vlak heel wat te bieden. De historische context waarin het tot stand gekomen is, maakt het dubbel zo interessant.

Kerk rond kapel

Redenen genoeg voor 20 leden van onze vereniging om die gebouwen op 24 september te bezoeken, te meer dat een aantal delen alleen via geleide groepsbezoeken toegankelijk zijn. Gids Bruno Comer legde er de nadruk op hoezeer Vivenkapelle in een sterk veranderende tijd tot stand gekomen is en daar een reactie tegen was. De opdrachtgevers waren de familie Verhulst, de architect Jean Baptist Bethune, een van de grootmeesters van de neogotiek die ook een zeer belangrijke rol heeft gespeeld in de bouw van het kasteel van Loppem. Van Guido Gezelle kreeg hij de bijnaam 'Jan Gotiek'.

Vader Philippus Verhulst (1777-1858) was een rijke grondeigenaar en een Brugs notabele die in 1837 als een van de weinige niet edelen lid werd van de confrerie van het Heilig Bloed. Zelf maakte hij de bouw van de kerk niet mee, zijn twee dochters Coralie (1821-1876) en vooral Elisabeth (1823-1903) waren er de motor van.

Philippus had wel in de periode van de Franse Revolutie geleefd. In een eerste huwelijk was hij getrouwd geweest met Anne D'Herbe (1777-1815) wiens vader Pierre in oktober 1794 in Brussel gefusilleerd werd door de Fransen. Die tragedie in zijn schoonfamilie en de vele vernietigingen die de revolutionairen hadden aangebracht, zoals de afbraak van de Sint-Donaas kathedraal in Brugge, hadden bij de hele familie een diepe haat veroorzaakt tegen de Franse omwenteling. In een affiche die de gelovigen van Vivenkapelle aanzet om deel te nemen aan een octaaf van Onze Lieve Vrouw, wordt in 1879 verwezen naar de verschrikkingen van de Franse Revolutie die onder meer het interieur van de kapel van Vivenkapelle vernietigd heeft. We zijn dan al 90 jaar na de feiten.

Die middeleeuwse kapel die in natuursteen is opgetrokken en daardoor gemakkelijk te onderscheiden valt van de bakstenen kerk, werd tijdens de revolutionaire periode als schuur gebruikt. De bouw

van het neogotische complex was als het ware een revanche tegen die heiligschennis: de kerk werd rond de kapel gebouwd. Wellicht was het praktischer geweest om de kapel af te breken zodat van de grond af kon worden gebouwd, maar daar was geen sprake van: een heiligdom houdt je in stand. Toen architect Bethune zich genoodzaakt voelde toch een meter van de kapel af te breken, leidde dit tot een stevige rel met zijn opdrachtgeefsters.

Zicht op het koor met links ervan de natuurstenen middeleeuwse kapel.

Het complex werd opgericht in de periode dat Marx schreef dat godsdienst 'opium voor het volk' was. In de jaren 1870 zou de schoolstrijd tussen liberalen en katholieken het land op de rand van de burgeroorlog brengen. De kerk reageerde tegen dit alles door de bevolking een injectie van religiositeit te geven: de verschijningen van Maria in Lourdes dateren van 1858.

De Brugse bisschop Faict (1813-1894) was een grote voorstander van het volksgeloof om de arbeiders te behoeden voor het liberalisme en het socialisme. De glasramen van Vivenkapelle, die als technische meesterwerken worden beschouwd, behandelen thema's als de heilige Arnoldus die een schop mout in handen heeft om bier te brouwen, want bier drinken was in de middeleeuwen gezonder dan je dorst lessen met besmet water. En de heilige Willibrordus wordt met een vat aan zijn voeten afgebeeld, want hij had met zijn staf op dat een ton water geslagen en het was bier geworden. Willibrordus is de patroonheilige van de cafébazen geworden.

Pius IX in Vivenkapelle

Paus Pius IX kondigde in 1854 het dogma van de onbevleete ontvangenis af. Voortaan was het een volmaakte waarheid dat Maria zonder erfzonde geboren was. Een decennium later kreeg de nieuwe kerk van Vivenkapelle, die door Philippus Verhulst gefinancierd was, de naam 'Onze Lieve Vrouw Geboorte en de heilige Philippus'.

Het broederklooster en de jongensschool bestonden aanvankelijk uit twee afzonderlijke gebouwen. Weldra moesten ze met elkaar door een nieuwe vleugel verbonden worden omdat de school zoveel succes had, want de pastoors uit het omliggende spoorden de landbouwers aan hun kinderen naar de katholieke school van Vivenkapelle te sturen en niet naar een gemeenteschool.

Kort voor de aanvang van de bouw van de kerk, kende het 'Risorgimento' zijn hoogtepunt: in februari 1861 werd het Koninkrijk Italië geproclameerd. Van de vroegere Pauselijke Staten bleef alleen een klein gebied rond Rome pontificaal bezit. De Italiaanse nationalisten wilden ook dat gebied inpalmen en daar kwam oorlog van.

Pius IX riep Europese jongeren op om 'het erf van Sint Petrus' gewapenderhand te verdedigen. Ongeveer 1600 Belgen maakten

deel uit van de pauselijke zoeaven, een tweehonderdtal kwam niet meer terug. De strijd woedde dus volop tijdens de bouwwerken in Vivenkapelle. In de O.L.V. kapel die in het interieur van de oorspronkelijke middeleeuwse kapel is ingericht, prijken twee brandglazen met het wapenschild van Pius IX die zichzelf na de verovering van Rome in 1870 'de gevangene van het Vaticaan' noemde.

Neogotiek was een erg populaire stijl in de negentiende eeuw. Niet alleen religieuze gebouwen, maar ook postkantoren, stations, gevangenissen of fabrieken rezen in die stijl uit de grond. De middeleeuwers hadden op het bouwtechnische vlak mooie oplossingen bedacht om grote ruimtes te overwelden. De sjablonen van de gotiek bleken geschikt om de grote gebouwen die er als gevolg van de industriële revolutie nodig waren, te overkappen. Gotiek was een praktische bouwstijl die dikwijls dominant is in het stedelijk landschap.

Het bijzondere aan Vivenkapelle is dat de neogotiek er tot in de kleinste details wordt doorgevoerd. Bij de bouw van veel andere kerken en kloosters werden allerlei toegevingen gedaan aan de moderne tijd en ze evolueerden naar een eclectische stijl. Niet zo in Vivenkapelle, Jean Bethune wordt 'het genie van de vierkante centimeter' genoemd en kon zich in die capaciteit volop uitleven.

Reconquista van het werkvolk

Na het overlijden van Elisa Verhulst in 1903 kwam het complex in handen van haar geestesgenoot notaris Lammens en enkele jaren later erfden diens dochter en schoonzoon het 'Gesmatkunstwerk'. Zo werd het eigendom van Arthur Verhaegen (1847-1917), een belangrijke - maar ietwat vergeten - politicus uit de negentiende en begin van de twintigste eeuw met een complexe persoonlijkheid: enerzijds moesten zijn ouders hem in de jaren 1860 tegenhouden om niet in Rome te gaan vechten, anderzijds werd hij in zijn latere leven door de rechterzijde de 'rode baron' genoemd.

Arthur Verhaegen

De liefde voor de middeleeuwen zoals die tijdens het leven van Verhaegen hoogtij vierde, is niet alleen het resultaat van de romantiek. Ook voor de oplossing van de sociale kwestie zochten sommige politici inspiratie in dat tijdvak. Verhaegen ging ervan uit dat de kloof tussen arbeid en kapitaal zo groot was dat alleen de godsdienst die kon overbruggen. De gilden en de ambachten zag hij als de ideale structuur om werkgevers en werknemers te doen samenwerken. Hij wilde aan de arbeiders rechten toekennen en zo het gras voor de voeten van de socialisten wegmaaien. Op die manier droomde hij van een 'reconquista': de kerk moest het contact met de arbeidsklasse herstellen. Daartoe richtte hij de krant 'Het Volk' op die bol stond met informatie voor sportliefhebbers, toneelverenigingen, fanfares, vinkenzetters of duivenmelkers. Een democratische krant, met andere woorden, die als ondertitel had 'antisocialistisch dagblad'.

De rechterzijde was niet opgezet met al die initiatieven, binnen de katholieke partij was Charles Woeste een grote tegenstrever. Hoewel Verhaegen in wezen het behoud van de conservatieve orde nastreefde, kreeg hij toch de bijnaam 'de rode baron' en werkte mee aan de redactie van de encycliek 'Rerum Novarum' die nu nog een basisdocument is in de geschiedenis van de christelijke arbeidsbeweging.

Geen moderne beeldenstorm

Hij bracht het onder in de Stichting Verhaegen – Verhulst. Die hield het domein in handen, tot zij op het einde van de jaren tachtig de schoolgebouwen en de kloosters voor één frank verkocht aan de gemeente Damme omdat het onderhoud niet meer te betalen was. De kerk en de pastorie bleven eigendom van de kerkfabriek die recent de pastorie ook verkocht aan de gemeente.

De kerkfabriek had weinig bezittingen, want zij werd pas in 1885 opgericht toen Vivenkapelle parochierechten heeft gekregen. Dat heeft lang geduurd omdat de liberalen zich daartegen verzetten, net als de pastoors uit het omliggende die daardoor de eigen parochie zagen krimpen.

De kerkfabriek bezat geen andere eigendommen of gronden en door die beperkte financiële middelen bleef de kerk gespaard van de 'beeldenstorm' uit de jaren zestig van de vorige eeuw toen de neogotiek als een obstakel beschouwd werd voor de vernieuwing van de kerk die na het Tweede Vaticaans Concilie doorgevoerd. In tal van kerken werden de neogotische kunstwerken verkocht aan antiquairs en werd de typische polychromie overschilderd. In de kerk van OLV Geboorte en de Heilige Philippus was er geen geld voor de herinrichting en bleef de kerk intact, hoewel er plannen waren om in de Philippuskapel een verwarmingsketel te plaatsen.

Geleidelijk aan werd de waarde van de neogotiek opnieuw ontdekt. Weliswaar ontbrak de originaliteit, maar de kunstenaars en ambachtsslui spreidden een groot vakmanschap en passie tentoon. En kunst is passie, en daarom verdient die kunstrichting respect. In

1990 werd de kerk mooi gerestaureerd. Jammer genoeg is het vochtigheidsprobleem, waarmee Elisabeth Verhulst in haar tijd al mee te kampen had, opnieuw opgedoken en zijn er herstellingswerken aan het schilderwerk nodig.

Een wandeling doorheen de schoolgebouwen, de kloosters, de kerktuin en de pastorie katapulteert je terug in de tijd van het 'Rijke Roomse Leven', de periode van het ritueelrijke katholicisme uit de periode 1860-1960. De tuin van de pastorie doet je aan de figuur van 'de pastoor uit de bloeyende wijngaerd' van Felix Timmermans denken. Enkele jaren geleden werd de pastorie gebruikt als spookhuis in een Duitse film en de school en de kerk zijn het decor geweest in producties als 'De vorstinnen van Brugge' of de low-budget film over de moorden van Beernem.

In de meisjesschool wordt sinds 1880 ononderbroken onderwijs verstrekt, de school telt momenteel meer dan 200 leerlingen. De beamers, computers en schermen contrasteren met het neogotisch decor.

Zij bewijzen dat het op de lange duur onmogelijk is om de klok terug te draaien, wat nochtans de bedoeling was van de initiatiefnemers van dit gebouwencomplex.

Vivenkapelle is een minder bekende, maar daarom niet minder interessante bestemming voor wie het rijke patrimonium van de gemeente Damme wil leren kennen. Het bezoek kan gemakkelijk gecombineerd worden met andere culturele, sportieve of gastronomische activiteiten. Wie interesse heeft, kan steeds contact opnemen met Bruno Comer brunocomer74@gmail.com.

Bruno Comer

www.guthago.net

Jean-Luc Meulemeester bespreekt op 25 februari 2024 de symboliek in Jan van Eycks schilderij Kanunnik Joris van der Paele aanbidt Jezus in aanwezigheid van O.-L.- Vrouw, Sint-Joris en Sint-Donaas uit 1436.